

İ.Ü.İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
Prof. Dr. Bedî N. Feyzioğlu'na Armağan

ZEKATIN İKTİSADİ ÖNEMİ

Prof. Dr. Sabahaddin ZAIM
İ.Ü.İktisat Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve
Endüstri İlişkileri Bölümü
Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Manası: Zekât, İslâmın beş şartından biridir ve mali bir ibadettir. Zekât, zenginden fakire bir gelir transferidir. Bu yönüyle zekât, (ihtiyari) bir sosyal yardım değildir; fakirin zengindeki hakkıdır, zengin için mecburi bir sadakadır. Manası büyüme temizlenme ve arınmadır.

Mükellefiyet: Zekât kime farzdır? Müslüman, akıllı, reşit (erginlik çağına basmış), hür ve nisab'a (yeterli zenginliğe) malik kimsenin zekât vermesi şarttır.

Nisabın (yeterli zenginliğin) ölçüsü: Bir kimsenin sahibi olduğu ve kullanabildiği üretken malların değeri 20 miskal (85 ile 96.2 gram) altın (1 miskal 100 hububat tanesinin ağırlığıdır) veya 200 dirhem (595 gram) gümüşün Türk lirası karşılığı buluyorsa, o şahıs zekât verecek kadar zengin sayılır.

Nisabın hesaplanmasında, kişinin, üretken olmayan zaruri geçim malları, meselâ oturduğu evi, ev eşyası, giyim eşyası, özel arabası, meslekî aletleri hesaba katılmaz (Gelir vergisindeki zaruri masraflar veya asgari geçim indirimi kavramı gibi). Nisab miktarı malın, kişinin elinde bir yıl süre ile durmuş olması gerekir. Meselâ 1988 yılı içinde elinde bulundurduğu nisab miktarı malî varlığın zekâtını 1989 yılında ödeyecektir.

Zekât Nisbeti: Zekâta tâbi malî varlığın muhtevasına (çeşidine) göre 1/40 ile 1/40 arısında değişir. Bir başka ifade ile zekât nisbeti % 2.5 ile % 20 oranı arasında değişir. Nisbet, malî varlığın doğuşuna esas olan mal ve üretim tipine göre değişir (esasen farklı olmakla beraber katme değer vergisindeki

kavrama benzer). Zahmetsiz kazançlarda oran yüksektir (% 20); ticarî mallarda ve altın gümüşte, nakit parada (% 2,5)tur. Toprak mahsüllerinde 1/10 ile 1/20 arasında değişir. Yatırımı gerektiren sulu tarımda 1/20, yağmura bağlı tabii tarımda 1/10 oranı uygulanır.

Gayrimenkul ve hayvanlar dışında, hacim ve ağırlıkla ölçülemeyen bütün malî değerler, ticari mal sayılır; 1/40 (% 2.5) oranında zekâta tâbidir. Hisse senetlerinden ticari eşya gibi 1/40 oranında zekât verilir.

Zekâtın Hesaplanması: Kişinin muhtelif gelirleri, kendi oranlarına göre hesaplanıp toplanır. Bu miktara alacaklar ilâve edilip, borçlar düşülür. Kalan miktar TL olarak zekâtın matrahını teşkil eder.

Zekâtın nisabı ve oranı konusunda, teknik ayrıntılar açısından 4 mezhebe göre bazı farklı ölçümler yapılır. Bu hususlarda gerekli bilgi için il veya ilçe müftülüklerine başvurularak bilgi alınmalıdır.

Zekâtın sarf mahalleri: Zekat ödemesi 8 yere yapılabilir:

- 1- Fakirlere ve muhtaçlara,
- 2- Miskinlere,
- 3- Toplayanlara (kamu tarafından toplanıyorsa),
- 4- Kalpleri kazanılacaklara,
- 5- Köleleri azad için,
- 6- Borçluları borcundan kurtarmak için,
- 7- Allah yolunda çalışanlara,
- 8- Yolculara (darda kalmışsa),

Fakir, mal ve geliri olmayan kişidir; muhtaç, ihtiyacını karşılayacak geliri olmayan kişidir.

1) **Kim zekât verir?** Geliri ve mâli varlığı, nisabın üstünde olanlar zekât verir.

2) **Kim zekât alamaz ve vermez?** Geliri ihtiyacına yeten, fakat geliri ve mali varlığı nisabın altında kalanlar zekât alamaz; zekat vermesi de gerekmez.

3) **Kim Zekât alır?** Geliri ihtiyacına yetmeyenler zekât alır.

Zekâtın Amacı Nedir? Zekâtın amacı geliri 1. gruptan üçüncü gruba transfer etmek ve 3. grubu 2. gruba doğru yükseltmektir.

Tabir caizse piramidin ortasını büyütecek, kutuplaşmayı önleyecek, orta direğe girenleri çoğaltacak şekilde, toplumda gelirin yeniden dağılımını ve sosyal adaleti sağlamaktır.

Vergi Zekâta Sayılır mı? Kesinlikle hayır. Vergiden sonra kalan net gelir üzerinden zekât ödenir. Zekâtı vergiden ayıran 13 türlü faktör vardır ve Şunlardır:

1- Zekât dini bir vecibe, mâli bir ibadettir. Vergi, devlet gelirlerine iktisadî ve malî vatandaşlık katkısıdır.

- 2- Zekât yalnız müslümanlar içindir. Vergi her vatandaş içindir.
- 3- Vergi affedilebilir. Zekât affedilemez.
- 4- Zekâtın sarf yeri, (belirtilen 8 yer olarak) kesindir, verginin değildir.
- 5- Zekât zenginden fakire gider. Vergide şart değildir.
- 6- Zekât ödeyen, bundan faydalanamaz. Vergide bu mümkündür.
- 7- Zekât üretken servetten alınır. Vergi ise tüketimden de alınabilir.
- 8- Vergide kayıp önemlidir. Zekât ibadet olarak ödenir.
- 9- Amaç farklıdır. Zekâta amaç gelir dağılımı için gelir transferidir. Vergide devletin ihtiyacını karşılamaktır.
- 10- Zekâta asgari sorumluluk kesindir. Vasıtalı vergide değildir.
- 11- Vergi yükü, vergiyi ödeyen tarafından tüketici veya üreticiye yansıtılabilir. Zekâta olmaz.
- 12- Zekât yalnız geliri değil, âtil duran mâli varlıkları da kapsar, müte-rakkilik karakteri daha kuvvetlidir.
- 13- Zekâta menfi vergi karakteri vardır.

Türkiye'de Zekât Potansiyeli Nedir?

1986'da yapılan çok kaba bir hesapla ^(*) 40 trilyon G.S.M.H. yurt dışındaki işgücümüzün geliri, halkın elindeki altın varlığı vs. dikkate alındıktan sonra, bu toplamdan gayrimüslimlerin gelirleri, yabancı sermaye gelirleri, ödenen vergiler ve nisabın altında olup ta asgari geçimin üstünde kalan gelirler düşüldükten sonra kalan toplama göre 700 milyar T.L. civarında bir zekat potansiyeli olduğu hesaplanmıştır. Fiili zekât ödemesinin üç yüz ile dört yüz milyar TL olabileceği tahmin edilmiştir. Bu potansiyel, 1988'de 100 trilyon GMMH ya göre 1.8 trilyon, 1990 yılında ise 286 trilyon GSMH ya göre 5 trilyon TL civarında olabilir. Fiilen ödenen zekâtın ise 1986 da 3-4 yüz milyon, 1988 de 7-8 yüz milyon, 1990'da 1.7-2 trilyon TL olması muhtemeldir. Bu durumda Türkiye'de resmi rakamlarla ifade edilen gelir dağılımı tablosu dışında, zekât, sadaka, fitre gibi dini vecibelerle zenginden fakire doğru yapılan ödemelerin, en azından 2 trilyon civarında bir, gelirin yeniden dağılımına yol açması gerekir. Bu hususta ciddi araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Zekâtın İktisadi Faydaları Nedir?

Zekâtın iktisadi faydaları:

- 1- Verimi ve flexibilitiyi arttırır,
- 2- Milli geliri yeniden sosyal adalet yönünde dağıtır,

(*) Türkiye'de Zekât Potansiyeli, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) yay. No:14, İstanbul, 1987.

3- Gösteriş tüketimini zaruri ihtiyaç mallarına aktarır, kaynak dağılımını düzeltir,

4- Âtıl geliri azaltır, yatırımı arttırır,

5- Toplam talebi arttırır,

Tartışmalı Konular:

1- Zekâta tabi mallar genişler mi?

2- Nisab hesabında gelirler ayrı mı toplansın?

3- Gümüş üzerinden mi, altın üzerinden mi hesapplansın?

4- Bir yıl elde tutma şartı nerelerde geçerlidir?

5- Borçların düşülmesi nasıl olur?

6- Şirketlerde hesap tarzı nasıl olur,

7- Allah yolunda, fakire faydalı, alt yapı yatırımlarına zekât geliri sarf edilebilir mi?

Bu ve benzeri konularda tereddütleri olanlar, ilgili il ve ilçe müftülüklerine müracaat ederek gerekli bilgileri almalıdır(*).

(*) Bk. Prof. Dr. Ali Özek, Zekât Rehberi, Pratik Bilgiler, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, Yayın No. 11, 1990, İstanbul.